

УДК 81'36+811.111

СЕМАНТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ СИНКРЕТИЧНОЇ ПРИРОДИ З ПІДРЯДНОЮ ЧАСТИНОЮ ПРИЧИННИХ ТА ПІДМЕТОВИХ ВІДНОШЕНЬ

Шундель Т. О.

Статтю присвячено проблемі синкретичних моделей складнопідрядних речень з причинними та підметовими відношеннями. Виявлено, що семантичні модифікації підрядної частини виникають у наслідок асиметричності між будовою і семантикою. Набуті комбінаторні значення розглядаються та аналізуються за допомогою шкали перехідності. Доведено, що інваріантні семантичні значення виникають завдяки синкретичному характеру з'єднувальних елементів та багатоаспектності складнопідрядних речень. Простежено умови виникнення синтезованого значення цих мовних одиниць. Ключові слова: складнопідрядне речення, шкала перехідності, синкретизм, інваріантне значення, структурно-семантична природа.

Статья посвящена проблеме синкретических моделей сложноподчиненных предложений с отношениями причины и подлежащего. Выявлено, что семантические модификации подчинительной части возникают в следствии асимметрии между строением и семантикой. Приобретенные комбинаторные значения образуются благодаря синкретичному характеру соединительных элементов и многоаспектности сложноподчиненных предложений. Определены условия образования синтезированного значения этих языковых единиц.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, шкала переходности, синкретизм, инвариантное значение, структурно-семантическая природа.

The article deals with the problem of syncretic models of the complex sentences with the relations of reason and subject. It has been discovered that semantic modifications of the subordinate clause occur due to asymmetry of the structure and semantics. The obtained combinative meanings are formed according to syncretic character of connective words and multidimensionality of complex sentences. The origin of the synthesized meaning of these language units has been traced.

Key words: a complex sentence, transivity scale, syncretism, structural and semantic meaning.

У сучасній англійській мові виокремлюється величезний пласт синтаксичних конструкцій, котрі вирізняються широким спектром семантичних модифікацій підрядної частини саме завдяки її синкретичному характеру. Сучасному синтаксису властиве поєднання різноманітних відтінків значеннєвої площини саме у підрядній частині складнопідрядного речення (далі – СПР). Є, далі, усі підстави врахувати думки Л. Д. Беднарської [2, с. 52] та О. С. Скоблікової [9, с. 75], які підкреслювали, що саме підрядне речення здатне висловлювати синтаксичний зв'язок, який встановлюється між обома компонентами СПР. Питання щодо структурно-семантичної природи підрядної частини СПР за умови розмежування ядра та синкретичної периферії та зв'язку між типовими та перехідними синтаксичними одиницями вирішувалося мовознавчою наукою суперечливо. Дослідженням структурної та семантичної площини мовних одиниць складної значеннєвої природи займався багато науковців, зокрема Г. А. Вейхман [3], І. В. Висоцька [4], І. Г. Данилюк [5], С. І. Дружиніна [6], О. П. Зеленська [7], М. А. Павлюковець [8] та ін. Проте бракує аналізу наукових розвідок щодо складних конструкції СПР абстрагованого характеру, де синкретичні підрядні частини з інваріантним (категоріальним) значенням втрачають певний набір диференційних ознак в синкретичних периферійних структурах та за певних умов набувають додаткових значень інших польових, що, в свою чергу, і зумовлює **актуальність наукового пошуку**.

Треба зазначити, що у германістиці перетин периферійних зон СПР характеризується відсутністю або нечітко вираженою наявністю комплексу диференційних ознак польової структури цієї синтаксичної одиниці, що призводить, у свою чергу, до розмаїття значень та функцій. Так, **метою** нашої статті є дослідження та аналіз структурно-семантичної природи СПР з причинними та підметовими відносинами, виокремлення мовних синкретичних одиниць перехідної природи

Досягнути поставлену мету вбачається можливим шляхом вирішення **наступних завдань**: розглянути та охарактеризувати структурно-семантичні особливості мовних конструкцій ядерної, периферійної та перехідної зон, дослідити взаємозв'язок та взаємовплив перехідних моделей польових структур, описати багатоаспектність та універсальність синтезованих одиниць.

Лінгвокреативне мислення мовця дозволяє одночасно подати своєрідне відіння дійсності висловлювання та внести в семантику речення визначені, індивідуальні уявлення про певну змістовну сторону. При цьому неважко помітити, що синкретизм є містким засобом передачі значень синтаксичних функцій, які виражають багатоаспектний процес відкритий для реалізації в конкретній ситуації. Наше розуміння дозволяє стверджувати, що синкретичні СПР розкриваються за допомогою потенційно-вільних структурно-семантичних підрядних. Це, очевидно, можна пояснити тим фактом, що незавершена предикативна лінія головного речення опиняється в перехідних зонах, створюючи додаткову комунікативну інформацію за рахунок синкретичності значень з'єднувальних елементів.

Синкретичність значень допомагає виявити шкала перехідності В. В. Бабайцевої, яка, до того ж, спрямована на визначення природи взаємодії зв'язки (сполучника або сполучуваного слова) в певних синтаксичних умовах з урахуванням периферійних зон [1, с. 132].

Тобто, використання шкали перехідності допомагає вивчити синкретичні периферійні одиниці, пояснити характер взаємодії аналізованих структур, наочно й логічно класифікувати видові синкретичні утворення.

Для більшості лінгвістів значний інтерес становлять СПР, які поєднують в собі ознаки конструкцій з підрядними причини та підметовими, хоча функціонування таких одиниць займає незначний пласт у мові. Аналізовані перехідні елементи є деякого роду дефектними структурами, які виникають за рахунок розширення смислових, інформаційних, функціональних меж унаслідок того, що предикативна лінія СПР з підрядним підметовим розглядається лінгвістами як другорядна, хоча і є частиною предикативної лінії головного речення. Так, на нашу думку, синкретичні елементи аналізованих структур можуть бути представлені на шкалі перехідності В. В. Бабайцевої наступним чином:

A. a) *Katherine was fascinated that her bright pink gums held one lone tooth which accounted for her lips* [10, с. 61].

б) *She quickly sat down as hot flushes swept over her* [10, с. 107].

Аб. a) *Maybe it's because it's Sunday and they're busy* [10, с. 191].

б) *It's just that I recon they'll try it on with a woman* [10, с. 260].

АБ. –

аБ. a) *As Florence turned again towards the fire, where her husband now stood with his hand on the mantelpiece, Constance made a silent signal to Peter, and together they rose to their feet* [10, с. 66].

б) *Because I think it's such a waste* [10, с. 174]...

Б. *What did I say was wrong* [10, с. 135].

That I was in some danger from the ricochets myself didn't at first enter my head [10, с. 19].

Зона А представлена яскравими прикладами ядерних одиниць з каузальною семантикою. Причинні стосунки, які відзначаються в структурах даних СПР, виявляються за рахунок використання емоційно-експресивної лексики (приклад а зони **A** - *was fascinated*), що передає психічний стан денотата (*He looked a little puzzled as he opened the door* [10, с. 40]). В ряді інших прикладів каузальні відношення розкриваються мовцем в тих складнопідрядних конструкціях, де додаткове речення повідомляє причину дії або явища, про що йдеться мова в головному реченні (приклад б зони **A**).

Одиниці, які знаходяться в зоні **Б**, мають окреме значення та визначаються вченими як структури з підрядними підметовими. Треба зазначити, що ядром СПР є функція підмета, яка визначається переважно завдяки:

- вживанню певних дієслів *to be, to become, to get, to grow ma in*.

Whoever had the bony structure of the face or cold steely eyes seemed unimportant to her [10, с. 70].

- наявності підмета *it*

It's because you seem to be so happy now and I don't want anyone to spoil it for you [10, с. 284].

- використанню підрядної частини в певній позиції

Whatever expenses are involved in the transaction you would have to cover them; I want a thousand [10, с. 70] – препозиція підрядної частини СПР.

- наявність певних дієслів *to feel, to seem, to sound* в предикативній лінії головного речення, які є частиною дієслівно-іменного присудка

That the whole face was a contradiction, a strong contradiction seemed strange to him [10, с. 70].

Невід'ємною частиною ядерних структур із підрядною частиною підметовою виступає її ускладнений характер єдиного судження, не звертаючи увагу на те, що в даних СПР виявляються дві предикативні лінії: предикативна лінія залежного компонента й предикативна лінія головного компонента.

Неповна відповідність структурної й семантичної характеристик аналізованих структур (СПР із підрядним підметовим) сприяє появі нових синкретичних конструкцій перехідних ланок. Моноситуативність складнопідрядних конструкцій, використання підмету *it* та дієслова *to be* вказує на функціонування одиниці як підрядного підметового, але вживання модальних слів і фраз *maybe* (приклад а зони **Аб**), *perhaps* (*Perhaps it was as she had been more resigned during the last year* [10, с. 13]) в головному реченні свідчить про тяжіння СПР ланки **Аб** до ядра причини більшою мірою, що і є підтвердженням випадку асиметрії форми та змісту. Логічні стосунки, які встановилися між компонентами СПР за допомогою предиката головного й підрядного речень, можуть виражати стосунки причини між аргументами СПР й за допомогою підсилювального корелята *just* (приклад б зони **Аб** або *But it's just that I don't want you to go* [10, с. 264]). Трансформація синкретичних СПР з домінуючим каузальним значенням можлива (*Maybe it's because it's Sunday and they're busy - Maybe they're busy because it's Sunday*), але при цьому може втрачатися деяка нотка експресивності цієї конструкції.

Прикладів проміжної ланки **АБ**, де простежується рівнозначне співпадіння змістовного плану СПР із підрядним підметовим та змістовного плану СПР із каузальним підрядним, нами не відмічається, оскільки трансформаційність таких конструкцій з цілковитим зберіганням тієї чи іншої функціональної сторони неможлива.

Одиниці проміжної зони **аБ** визначаються як СПР, в структурі яких преважують одиниці із підрядним підметовим. Наявність монопредикативного сполучника *because* говорить про існування причинної природи, але препозиція підрядної частини (приклади а та б ланки **аБ**) вказує на функціонування таких структур як складнопідрядних конструкцій із підрядним підметовим. Треба відмітити, що вживання підрядної частини з окремим значенням причини в препозиції не властиве одиницям каузальної сутності.

Отже, ми дійшли до **висновку**, що СПР із синкретичною підрядною частиною розглядаються як одиниці з семантично-модифікованим характером, що пояснюється здатністю цих конструкцій входити в периферійні зони та створювати різноманітні варіативні моделі. **Результати дослідження** синкретичної та перехідної природи синтаксичних моделей з причинними та підметовими відношеннями свідчать про те, що семантичне ядро кожного сполучника в підрядному реченні неоднорідне, а його комунікативна функція полягає у вираженні характеру стосунків між одиницями СПР, що, у свою чергу, утрудняє однозначне відношення складнопідрядної конструкції до того або іншого типу структурно-семантичної класифікації. Таким чином, таке відображення ознаки дозволяє модифікувати, формувати реалізацію семантичних значень синтаксичних функцій, тобто, відкриває великі можливості для поєднання елементів.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному аналізі структурно-семантичної природи синкретичних складнопідрядних конструкцій з іваріантними векторами підрядних частин. Підставою для такого твердження є той факт, що синкретичність слів-зв'язок з їх здатністю до неоднорідного прояву в семантичній структурі визначає здатність цих одиниць-маркерів прогнозувати варіант семантичної й синтаксичної структури визначуваних одиниць. Це призводить до того, що це явище сприймається як особливий процес, здатний посилити інформативність висловлювання завдяки створенню ефекту мовної економії засобів вираження.

Література

1. Бабайцева В. В. Явления переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. – М. : Дрофа, 2000. – 640 с.
2. Беднарская Л. Д. О классификации сложноподчиненных предложений в школьном и вузовском образовании / Л. Д. Беднарская // Русская словесность. – 2004. - № 5. – С. 50-57.
3. Вейхман Г. А. О синтаксической полифункциональности (на материале современного английского языка) / Г. А. Вейхман // Филологические науки. – 1980. - № 6. – С. 59-65.
4. Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Высоцкая Ирина Викторовна. – М, 2006. – 452 с.
5. Данилюк І. Г. Синкретизм у системі частин мови : атореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / І. Г. Данилюк. - Донецьк: ДонНУ, 2006. – 20 с.
6. Дружинина С. И. Синкретизм в системе сложноподчиненных предложений современного русского языка : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Светлана Ивановна Дружинина. – Орел, 2009. – 470 с.
7. Зеленська О. П. Складнопідрядні речення з підрядними причинами в англійській і українській мовах / О. П. Зеленська. – Іноземна філологія. – 1981. - № 62. – С. 20-28.
8. Павлюковец М. А. Синкретизм на морфологическом и синтаксическом уровнях английского языка как проявление языковой экономии: функциональный аспект: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Марина Алексеевна Павлюковец. – Ростов-на-Дону, 2009. – 194 с.
9. Скобликова Е. С. Заметки о разных классификациях сложноподчиненных предложениях / Е. С. Скобликова // Русский язык в школе. – 2001. - № 6. – С. 75-80.
10. Williams D. Katie's Kitchen / D. Williams. – London : Headline Book Publishing, 1998. – 375 p.